

УДК 331.461

Розробка методики аналізу рівня соціально-економічних втрат переміщених закладів вищої освіти

Касич А.О.

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту
Київського національного університету технологій та дизайну

У статті запропоновано алгоритм проведення аналізу соціально-економічних втрат переміщених закладів вищої освіти, що має велике значення для прийняття управлінських рішень на регіональному та державному рівнях у контексті їх адаптації до нових територіальних умов функціонування. При цьому обґрунтовано базові принципи проведення аналізу, окреслено призначення результатів його проведення.

Ключові слова: заклади вищої освіти, переміщення, втрати, методика, аналіз, етапи.

Касич А.А. РАЗРАБОТКА МЕТОДИКИ АНАЛИЗА УРОВНЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПОТЕРЬ ПЕРЕМЕЩЕННЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье предложен алгоритм проведения анализа социально-экономических потерь перемещенных учреждений высшего образования, что имеет большое значение для принятия управленческих решений на региональном и государственном уровнях в контексте их адаптации к новым территориальным условиям функционирования. При этом обоснованы базовые принципы проведения анализа, определены назначения результатов его проведения.

Ключевые слова: учреждения высшего образования, перемещение, потери, методика, анализ, этапы.

Kasych A.O. PROVIDE INSTRUMENTS FOR ANALYZING THE SOCIAL-ECONOMIC LOSSES LEVEL OF TRANSITIONED HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The article proposes an algorithm for analyzing the socio-economic losses of displaced institutions of higher education, which is important for the adoption of managerial decisions at the regional and state levels in the context of their adaptation to new territorial conditions of functioning. At the same time, the basic principles of the analysis were substantiated and the purpose of the results of its conduct was outlined.

Keywords: institutions of higher education, displacement, losses, methodology, analysis, stages.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Зовнішня агресія на сході України зумовила безпрецедентні процеси, а саме переміщення не лише населення, перш за все молодого та активного, але й закладів вищої освіти. Університети втрачених територій були потужними не лише освітніми закладами, але й науковими установами, тому для їх збереження в Україні розроблено нормативну базу, а саме прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності вищих навчальних закладів, наукових установ, переміщених з тимчасово окупованої території та з населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження», а також здійснено безпосередньо сам процес переміщення. Ці зміни відбувалися в тих умовах, які складались, тобто без можливості вивезти матеріальні об'єкти, з втратою частини професорсько-викладацького складу, однак з великим бажанням ініціативних співробітни-

ків зберегти ім'я багатьох потужних закладів у системі освіти України. До такого проекту не підготовленими виявились як Міністерство освіти, самі університети, так і міста, до яких відбулося переміщення освітніх закладів.

Сьогодні переміщені університети намагаються зберегти імідж та стати потужними освітніми центрами на нових для себе територіях. Збереження та розвиток потенціалу цих університетів має велике значення для розвитку освіти загалом, тому оцінка соціально-економічних втрат переміщених університетів має значення для інформаційного забезпечення управлінських рішень на рівні держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток системи освіти має велике значення для економічного зростання країни, а особливо в епоху знань. Питання управління розвитком системи освіти, а особливо в контексті розбудови національної інноваційної системи та з урахуванням сучасних тенденцій на ринку праці, представлено в роботах

[4; 5; 8; 9; 11; 13]. Значну увагу щодо військової агресії вчені приділяли питанням забезпечення економічної безпеки розвитку закладів вищої освіти. Саме тому, питання, які досліджують М.П. Денисенко та С.В. Бреус [5], В.В. Коврегін [12], В.П. Мартинюк [13], мають велике значення щодо розвитку потенціалу українських університетів. До низки системних проблем розвитку української освіти додалися завдання адаптації переміщених закладів освіти у 2014 році. Системно соціально-економічні проблеми переміщених осіб та завдання формування державної політики щодо їх вирішення представлено в роботах [2; 3].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак питання оцінки величини соціально-економічних втрат безпосередньо системи освіти досі залишалися без уваги.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає в розробці методики аналізу соціально-економічних втрат освітніх закладів України з урахуванням зовнішньої агресії; визначенні масштабів таких втрат на прикладі окремих університетів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Військові дії на сході зумовили досить активні міграційні процеси, переміщення університетів надало їм системності, а особливо з точки зору адаптації найбільш кваліфікованого та потенційно-активного населення. Загалом було переміщено 16 закла-

дів вищої світи (8 – з Донецької області, 7 – з Луганської області, 1 – з Криму) [14].

Більшість закладів освіти становлять заклади, що мали історію, авторські наукові школи. Всі переміщені освітні заклади виконували важливі функції в розвитку освіти України та соціально-економічному розвитку відповідних територій. Переміщення таких освітніх закладів означало їх збереження в системі освіти України як функціонуючих суб'єктів, здатних забезпечити прискорення економічного розвитку та нових територій.

Зклади освіти, які були переміщені, зіткнулись з цілою низкою проблем, які були пов'язані з розміщенням закладів вищої освіти, поселенням викладачів та студентів, забезпеченням належного фінансового забезпечення цих процесів та загалом функціонування освітнього закладу на новій території.

Ці процеси не могли не вплинути на зниження економічного та наукового потенціалу університетів, що відобразилось також на погіршенні їх позицій у рейтингах України та світу (табл. 1).

На практиці переміщення означало перш за все переселення працівників та студентів, оскільки матеріально-технічна база (приміщення, обладнання) та інтелектуальні ресурси (наукові та методичні розробки, програмне забезпечення) вивезти не вдалось. Так, наприклад, в Донецькому національному університеті економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського станом на 23 січня 2014 року працювали 136 осіб та навчалися 2 880 студентів.

Таблиця 1

Основні індикатори діяльності переміщених університетів

№	Університети	Місце в рейтингу «Топ-200 України»		Кількість студентів	Кількість ППС	Частка к. н. та д. н.
		2014 рік	2017 рік			
1	Донецький національний університет (ДонНУ), Вінниця	20	27	5 135	438	82,2
2	Донецький національний технічний університет (ДонНТУ), Покровськ	16	25	28 000	1 561	50,6
3	Донбаська національна академія будівництва і архітектури (ДонНАБА), Краматорськ	151	173	1 495 (ліцензія)	в. д.	в. д.
4	Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського (ДонНУЕТ), Кривий Ріг	52	74	1 007	97	62,9
5	Таврійський національний університет імені Володимира Івановича Вернадського, Київ	26	127	2 692	442	25,9

Джерело: [15]

Саме тому всі втрати, понесені системою освіти України, доцільно поєднувати в понятті «соціально-економічні втрати». Для визначення предметної зони аналізу використаємо сформульоване в роботі [10, с. 107] визначення поняття «соціально-економічні втрати ВНЗ», які розглядаються як сукупність втрачених матеріальних, нематеріальних, людських та інтелектуальних активів, що можуть бути кількісно оцінені, та якісних характеристик діяльності ВНЗ (імідж, досвід науково-педагогічного персоналу, система науково-технічних зв'язків), що виявляються в згаяних поточних та перспективних можливостях стійкого розвитку.

Оцінювання масштабів цих втрат на прикладі кожного закладу окремо, визначення рівня їх економічної безпеки у сучасних умовах є важливими завданнями як самих освітніх закладів, так і Міністерства освіти, оскільки дають змогу визначити масштаби необхідних ресурсів для адаптації до нових територіальних умов та подальшого розвитку. Саме тому розробка методики визначення цих втрат дасть можливість забезпечити їх об'єктивне визначення задля формування інформаційної бази управлінських рішень щодо цільової орієнтації їх розвитку в подальшому. Для формування такої методики необхідно:

- сформулювати мету аналізу та користувачів отриманої інформації;
- обґрунтувати принципи проведення цього виду аналізу в контексті інформаційного забезпечення управління університетами;
- визначити основні етапи та систематизувати необхідні показники.

Основою метою дослідження рівня соціально-економічних втрат є не лише оцінка самих втрат у розрізі складових та в узагальненому вигляді, але й визначення величини ресурсів, які необхідні для реалізації державної підтримки цих закладів та здійснення адресної фінансової допомоги.

Користувачами інформації щодо соціально-економічних втрат переміщених закладів вищої освіти є керівництво самих університетів, які мають спрямовувати свою діяльність на відновлення потенціалу та ролі цих закладів у системі освіти країни; керівництво профільного міністерства та уряд країни, роль яких полягає в забезпеченні необхідної фінансової підтримки процесів адаптації освітніх закладів до нових територіальних умов; міжнародні інститути, фінансова допомога яких повинна бути спрямована, зокрема,

на грантову підтримку професорсько-викладацького складу.

Для проведення аналізу та отримання достовірної інформації, яка б стала основою справді необхідних управлінських рішень, доцільно керуватися такими основними принципами:

1) принцип системності, що визначає необхідність проведення дослідження діяльності переміщених університетів у межах системи освіти загалом та з урахуванням дії всієї сукупності чинників, які визначають розвиток освіти, зокрема;

2) принцип своєчасності, що означає важливість проведення аналізу у сучасних умовах, коли процес адаптації ще не завершився, і саме на цьому етапі оцінка втрат дасть можливість визначити обсяг ресурсів, необхідний для відновлення потенціалу та позицій переміщених університетів;

3) принцип об'єктивності, що регламентує необхідність отримання достовірної інформації про самі втрати та їх наслідки, оскільки саме реальна оцінка ситуації дасть змогу обґрунтувати зміст ефективних управлінських рішень;

4) принцип дієвості, що означає важливість використання результатів аналізу в процесі прийняття управлінських рішень на всіх рівнях управління діяльністю переміщених університетів.

Врахування обґрунтованих принципів дасть можливість провести аналітичні дослідження на професійному рівні та сформулювати обсяг інформації, необхідної для керівництва університетів, регіональної влади, Міністерства освіти та регіонального розвитку.

Базис розробки методики аналізу величини соціально-економічних втрат можуть скласти праці, в яких представлені підходи до аналізу діяльності університетів [1; 6; 7; 10; 13].

На основі наявної методики аналізу результативності діяльності університетів та тлумачення поняття «соціально-економічні втрати» пропонується алгоритм дослідження наслідків переміщення університетів із окупованих територій (табл. 2).

Оскільки сформульоване поняття «соціально-економічні втрати» є складним, то в ході аналізу слід використовувати не лише абсолютні значення, які дадуть змогу встановити рівень втрат за кожною складовою, але й інтегральні показники, що дасть можливість надати узагальнену оцінку соціально-економічних втрат.

Представлений алгоритм дасть змогу провести дослідження величини соціально-еко-

Таблиця 2

**Алгоритм аналізу рівня соціально-економічних втрат переміщених університетів
через призму їх економічної безпеки**

Етапи аналізу	Зміст етапу	Показники
1 етап. Дослідження динаміки основних результатів діяльності університету протягом періоду до та після переміщення.	Визначення загальних позицій та значення кожного університету.	<ul style="list-style-type: none"> – Позиції університету в рейтингах; – кількість студентів; – фінансовий результат діяльності університету; – імідж університету серед студентів та роботодавців.
2 етап. Порівняння тенденцій розвитку переміщених університетів з особливостями функціонування системи освіти України.	Встановлення невідповідностей процесів розвитку переміщених університетів із загальними тенденціями розвитку освіти.	<ul style="list-style-type: none"> – Динаміка кількості студентів університету порівняно з динамікою кількості студентів в Україні; – динаміка кількості ПВС.
3 етап. Аналіз величини та динаміки складових соціально-економічних втрат університетів.	Дослідження кількісно-якісних характеристик складових соціально-економічних втрат.	<ul style="list-style-type: none"> – Динаміка величини активів, їх структура; – динаміка величини основних засобів, рівень їх зносу; – динаміка величини НМА; – доходи університету; – кількість студентів; – надходження коштів за загальним та спеціальним фондами бюджету.
4 етап. Визначення впливу соціально-економічних втрат на економічну безпеку університету.	Оцінка рівня економічної безпеки університету.	<ul style="list-style-type: none"> – Величина бюджетних асигнувань, їх частка у загальних доходах; – доходи від надання послуг (виконання робіт), їх частка у загальних доходах; – динаміка величини капітальних видатків; – видатки на заробітну плату, їх частка у загальній величині видатків; – частка ПВС високої кваліфікації у загальній кількості ПВС; – досвід науково-педагогічного персоналу.
5 етап. Встановлення масштабів соціально-економічних втрат в узагальненому вигляді.	Визначення узагальненої величини соціально-економічних втрат.	<ul style="list-style-type: none"> – Узагальнений індекс соціально-економічних втрат; – узагальнений індекс економічної безпеки.

Джерело: розробка автора

номічних втрат та їх впливу на поточні та перспективні результати діяльності закладів освіти, що має велике значення для відродження їх функцій та забезпечення відповідності значимості до військової агресії.

Висновки з цього дослідження. Важливість своєчасної та об'єктивної оцінки величини та наслідків соціально-економічних втрат переміщених освітніх закладів не викликає сумнівів, оскільки дасть змогу підвести інформаційну основу під управлінські рішення щодо їх подальшого розвитку, які приймаються як керівництвом закладів,

Міністерством, так і міжнародними інститутами, що надають фінансову допомогу Україні.

Запропонований алгоритм аналізу соціально-економічних втрат переміщених університетів дасть змогу провести всебічний аналіз їх поточної та перспективної ролі в розвитку системи освіти, регіонів, а також визначити величину необхідних ресурсів, необхідних для адаптації та розвитку. Обмеженням дослідження є відсутність інформації щодо діяльності цих закладів до 2014 року у вільному доступі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бреус С.В., Хаустова Є.Б. Використання збалансованої системи показників у діяльності вищих навчальних закладів. Актуальні проблеми економіки. 2016. № 9 (183). С. 109–116.
2. Відродження Донбасу: оцінка соціально-економічних втрат і пріоритетні напрями державної політики: наукова доповідь / за загального керівництва Е.М. Лібанової. Київ: Національна Академія Наук України, 2015. 167 с.
3. Новікова О.Ф., Амоша О.І., Антонюк В.П. та ін. Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху: монографія. Київ: НАН України, Ін-т економіки пром-сті, 2016. 448 с.
4. Гончаров Ю.В., Касич А.О. Якість освіти як ключовий чинник економічного розвитку країни. Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія «Економічні науки». 2016. Спецвипуск. С. 37–44.
5. Денисенко М.П., Бреус С.В. Економічна безпека вищих навчальних закладів з урахуванням тенденцій ринку праці. Ринок праці та зайнятість населення. 2016. № 2 (47). С. 17–22.
6. Загорій А.М. Управління системою ресурсів вищого навчального закладу. Економічний вісник НГУ. 2012. № 3. С. 167–171.
7. Карпова К.В. Функціональні складові економічної безпеки вищого навчального закладу: критерії та індикатори. Європейські перспективи. 2013. № 11. С. 109–113.
8. Касич А.О. Досвід формування національних інноваційних систем в країнах, що розвиваються. Актуальні проблеми економіки. 2013. № 5 (143). С. 46–49.
9. Касич А.О. Зміст та завдання державної інноваційно-інвестиційної політики України. Схід. 2005. № 6 (72). С. 3–9.
10. Касич А.О. Оцінка соціально-економічних втрат системи освіти України в умовах зовнішньої агресії. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». 2017. Вип. 25. Ч. 2. С. 105–109.
11. Касич А.О. Сутність та характеристики поняття «економічна безпека вищих навчальних закладів». Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. 2017. № 2 (109). С. 22–28.
12. Коврегін В.В. Механізми забезпечення економічної безпеки вищих навчальних закладів. Теорія та практика державного управління. 2015. Вип. 4 (51). С. 20–27.
13. Мартинюк В.П. Економічна безпека вищих навчальних закладів в Україні: передумови оцінювання. Економіка. Менеджмент. Підприємництво. 2013. № 25 (II). С. 193–198.
14. Переміщенні ВНЗ: три роки на новому місці. URL: <http://vnz.org.ua/statti/9793-peremischenni-vnz-try-roky-na-novomu-mistsi>.
15. Довідник ВНЗ. URL: <http://osvita.ua/vnz/guide/138>.

REFERENCES:

1. Breus S.V., Khaustova Ye.B. (2016). Vykorystannya zbalansovanoi systemy pokaznykiv u diyal'nosti vyshchikh navchal'nykh zakladiv [The use of a balanced system of indicators in the activities of higher education institutions]. Aktual'ni problemy ekonomiky, no. 9, (183), pp. 109–116.
2. Naukova dopovid. Natsionalna Akademiia Nauk Ukrainy (2015). Vidrozhennia Donbasu: otsinka sotsialno-ekonomichnykh vtrat i priorytetni napriamy derzhavnoi polityky [Revival of the Donbas: assessment of socio-economic losses and priority directions of state policy]. Za zahalnoho kerivnytstva Libanovoi E.M., 167 p.
3. Novikova O.F., Amosha O.I., Antoniuk V.P. ta in. (2016). Vnutrishno peremishcheni osoby: vid podolannia pereshkod do stratehii uspihu [Internally Displaced Persons: From Overcoming Obstacles to a Success Strategy], monohrafiia, NAN Ukrainy, In-t ekonomiky prom-sti, Kyiv, 448 p.
4. Honcharov Yu.V., Kasych A.O. (2016). Yakist osvity yak kliuchovyi chynnyk ekonomichnoho rozvytku krainy [Quality of education as a key factor in the country's economic development]. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu tekhnolohii ta dyzainu. Serii "Ekonomichni nauky". Spetsvypusk, pp. 37–44.
5. Denysenko M.P., Breus S.V. (2016). Ekonomichna bezpeka vyshchikh navchalnykh zakladiv z urakhuvanniam tendentsii rynku pratsi [Economic security of higher educational institutions taking into account labor market trends]. Rynok pratsi ta zainiatist naselennia, no. 2 (47), pp. 17–22.
6. Zahorii A.M. (2012). Upravlinnia systemoiu resursiv vyshchoho navchalnoho zakladu [Management of the system of resources of a higher educational institution]. Ekonomichnyi visnyk NHU, no. 3, pp. 167–171.
7. Karpova K.V. (2013). Funktsionalni skladovi ekonomichnoi bezpeky vyshchoho navchalnoho zakladu: kryterii ta indykatory [Functional Components of Economic Security at Higher Educational Institutions: Criteria and Indicators]. Yevropeiski perspektyvy, no. 11, pp. 109–113.

8. Kasych A.O. (2013). Dosvid formuvannia natsionalnykh innovatsiinykh system v krainakh, shcho rozvyvaiutsia [The experience of forming national innovation systems in developing countries]. Aktualni problemy ekonomiky, no. 5 (143), pp. 46–49.
9. Kasych A.O. (2005). Zmist ta zavdannia derzhavnoi innovatsiino-investytsiinoi polityky Ukrainy [The content and tasks of the state innovation and investment policy of Ukraine]. Skhid, no. 6 (72), pp. 3–9.
10. Kasych A.O. (2017). Otsinka sotsialno-ekonomichnykh vtrat systemy osvity Ukrainy v umovakh zovnishnoi ahresii [Assessment of socio-economic losses of the education system of Ukraine in conditions of external aggression]. Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriia "Ekonomichni nauky", no. 25, vol. 2, pp. 105–109.
11. Kasych A.O. (2017). Sutnist ta kharakterystyky poniattia "ekonomichna bezpeka vyshchykh navchalnykh zakladiv" [The essence and characteristics of the concept of "economic security of higher educational institutions"]. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu tekhnolohii ta dyzainu, no. 2 (109), pp. 22–28.
12. Kovrehin V.V. (2015). Mekhanizmy zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky vyshchykh navchalnykh zakladiv [Mechanisms for ensuring economic security of higher educational institutions]. Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia, vol. 4 (51), pp. 20–27.
13. Martyniuk V.P. (2013). Ekonomichna bezpeka vyshchykh navchalnykh zakladiv v Ukraini: peredumovy otsiniuvannia [Economic Security of Higher Educational Institutions in Ukraine: Prerequisites for Evaluation]. Ekonomika Menedzhment Pidpriemnytstvo, vol. 25 (II), pp. 193–198.
14. Peremishchenni VNZ: try roky na novomu mistsi [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://vnz.org.ua/statii/9793-peremishchenni-vnz-try-roky-na-novomu-mistsi>.
15. Dovidnyk VNZ [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://osvita.ua/vnz/guide/138>.